

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Seb'in, *el-Kelâm 'ale'l-mesâ'ilî's-Şıkkillî* (nşr. M. Şerefeddin Yaltkaya), Beyrut 1941, s. 5, 11, 24, 26-27, 38, 55, 71, 77; a.mlf., *Resâ'ilü İbn Seb'in* (nşr. Abdurrahman Bedevî), Kahire 1956, s. 6, 10-13, 32-34, 110-111, 131-135, 149; ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 1-23; a.mlf., *Büddü'l-Ârif* (nşr. C. Kettûre), Beyrut 1978, s. 29, 35-38, 54-55, 65, 69, 96, 123-124, 143-145, 148, 190; Bâdisi, *el-Makşadü's-şerif ve menze'i'l-la'tif fi't-ta'rif bi-şulehâ'i'r-Rif* (nşr. Saïd Ahmed A'râb), Rabat 1402/1982, s. 32-35, 69; İbn Teymiyye, *Buğyetü'l-mürtâd* (nşr. Mûsâ b. Süleyman ed-Düveys), [baskı yeri yok] 1408/1988 (Mektebetü'l-ulûm ve'l-hikem), s. 431-448; a.mlf., *Mecmû'atü'r-resâ'il*, I, 91-93, 185; a.mlf., *Mecmû'u fetâvâ*, II, 306, 472; Zehebî, *el-İber*, III, 320; a.mlf., *Düvelü'l-İslâm*, Beyrut 1405/1985, s. 371; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, II, 253-255; Safedî, *el-Vâfi*, XVIII, 60-65; Yâfiî, *Mir'âtü'l-cenân*, IV, 171; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XIII, 261; İbnü'l-Hatîb, *el-İhâşâ*, IV, 31-38; İbn Haldûn, *Şifâ'u's-sâ'il*, s. 58-63; Fâsî, *el-İkdû's-şemîn*, V, 326-335; İbn Tağrıberdî, *en-Nücûm'uz-zâhire*, VII, 323; Makkarî, *Nefhu't-tib*, II, 196-207; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, V, 329-330; Montgomery Watt, *The Influence of Islam on Medieval Europe*, Edinburgh 1972, s. 5; Ebû'l-Vefâ et-Teftâzânî, *İbn Seb'in ve felsefetühü's-şufiyye*, Beyrut 1973, s. 71-72, 98-145, 166-173; a.mlf. – O. Leaman, "İbn Sab'in", *History of Islamic Philosophy* (ed. Seyyed Hossein Nasr – O. Leaman), London 1996, I, 346-349; Muhammed Yâsir Şeref, *el-Vahdetü'l-mu'tlaka'inde İbn Seb'in*, Bağdad 1981, s. 115-116, 161, 207-214; L. Massignon, *The Passion of al-Hallâj: Mystic and Martyr of Islam* (trc. H. Mason), Princeton 1982, II, 316-317; H. Corbin, *History of Islamic Philosophy* (trc. L. Sherrard), London-New York 1993, s. 263-265; Bekir Karlığa, "Miftâhü Büddü'l-Ârif", *İTED*, IX (1995), s. 303-343; N. Scott Johnson, "Ocean and Pearls: Ibn Sab'in, Shushtari and the Doctrine of Absolute Unity", *Sufi: a Journal of Sufism*, sy. 25, London 1995, s. 24-31; Vincent J. Cornell, "The Way of the Axial Intellect: The Islamic Hermeticism of Ibn Sab'in", *Journal of the Muhyiddin Ibn Arabi Society*, sy. 22, Oxford 1997, s. 41-79; Adolophe Faure, "İbn Sab'in", *El²* (İng.), III, 921-922; Fethullah Müctebâî, "İbn Seb'in", *DMBİ*, III, 661-664.

İLHAN KUTLUER

İBN SEHL

(ابن سهل)

Ebû İshâk İbrâhîm b. Sehl
el-İsrâîlî el-İşbîlî
(ö. 649/1251 [?])

Endülüslü şair.

607 (1210) veya 609'da (1212) İşbîliye'de (Sevilla) doğdu. Yahudi asıllı olması sebebiyle önceleri Yahûdî ve İsrâîlî, İslâmîyet'i kabul ettikten sonra İşbîlî ve İslâmî nisbeleriyle tanındı. Müslümanlarla sıkı bir ilişki içinde olan Endülüslü yahudileri Arap dili ve edebiyatıyla yakından ilgilendiriyorlardı. İbn Sehl de Ebû Ali eş-Şevbîn

ve Ebû'l-Hasan ed-Debbâc'dan Arap dili ve edebiyatına dair dersler aldı ve dinî ilimleri tahsil etti. Genç yaşta müslüman olan şair Hz. Peygamber hakkında bir be-diyye nazmetti.

Kurtuba (Cordoba), Mürsiye (Murcia) ve İşbîliye saraylarında yaşayan ve yöneticilerle ileri gelen devlet adamları için kasideler yazan İbn Sehl, özellikle İşbîliye'de vaktinin çoğunu içki ve eğlence meclislerinde irticâlen şiir okuyarak geçirdi. Mu-vahhidî hânedanı arasında çıkan iktidar kavgası esnasında sıkıntıya düşen İşbîliye'den ayrılıp (641/1243) Şerîş'e (Jerez de la Frontera) gitti. Vali Ebû Amr b. Hâlid ve daha sonra geçtiği Minorka adasında Vali Ebû Osman Saïd b. Hakem için kasideler yazdı. 646'da (1248) İspanyollar'ın İşbîliye'yi işgal etmeleri üzerine Mağrib'e giderek Sebte'ye (Ceuta) yerleşti. Burada Vali Ebû Ali Hasan b. Halâs'ın kâtibi oldu. Vali tarafından Hafsî Hükümdarı I. Ebû Abdullah el-Müstansır-Billâh'a hediye ve mektup götürmek üzere Tunus'a gönderildi. Valinin oğluyla birlikte Sebte'den ayrılan İbn Sehl bindiği gemi fırtınaya yakalanıp batınca hayatını kaybetti. Bu olayın 649 (1251) veya 658 (1260) yılında meydana geldiği tahmin edilmektedir.

Mûsâ adında bir yahudi genç için yazdığı çok sayıda gazelden örnekler verilerek Müslümanlığı ciddi mânada tartışma konusu yapılan İbn Sehl bu şiirlerinde önce Mûsâ, daha sonra Muhammed adlı bir genci konu edindiğini, Hz. Muhammed'in gelmesiyle Mûsâ'nın dininin yürürlükten kalkması sebebiyle böyle yaptığını, dolayısıyla bu isimlerin Yahudilik ve İslâm için birer sembol olduğunu ifade etmiştir.

Endülü'sün önemli şairlerinden olan İbn Sehl'in özellikle gazel tarzında başarılı olduğu kabul edilmektedir. Şiirlerinin çoğu kaybolmuştur. Çeşitli kaynaklardan derlenerek meydana getirilen divanındaki şiirlerin yarıdan fazlası gazel tarzındadır. Bunların büyük bir kısmı Mûsâ ile Muhammed adlı gençler için yazılmıştır. Divanda Hz. Peygamber ve Şerîş Valisi Ebû Amr b. Hâlid'i övdüğü iki kasideyle kumandan ve vezir Ebû Bekir b. Gâlib için nazmettiği mersiye de yer almaktadır. İbn Sehl'in şiirlerinin önemli bir kısmını da müveşşahlar oluşturur. Tabiat ve şarap tasvirleriyle dostluk konularını işlediği bazı kıtaları da bulunmaktadır. İlk defa Hasan el-Attâr tarafından derlenip neşredilen divanı (Kahire 1279, 1302) Ahmed Hüseyin el-Karnî yeniden düzenleyip yayımlamıştır (Kahire 1344/1926). Eser, Attâr'ın derlemesine dayanılarak Osman

Halîl (Kahire 1928), İhsan Abbas (Beyrut 1967) ve Yûsûf Abdülganî (Beyrut 1408/1988) tarafından da neşredilmiştir. Ahmed Heykel, Escorial Library'deki nüshayı (nr. 379) esas alarak divanı neşre hazırlayıp şerhettiğini, ayrıca şair hakkında İspanyolca bir çalışma yaptığını belirtir (Mahrûs Minşâvî el-Câlî, s. 43). İbn Sehl'in, *ed-De-rârî's-seb'* (Beyrut 1864) adlı eserin içinde yayımlanan uzunca bir müveşşahı Muhammed el-İfrânî el-Mağribî tarafından *el-Meslekü's-sehl fi şerhi tevşîhi İbn Sehl* adıyla şerhedilmiştir (Fas 1324/1906).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sehl, *Divân* (nşr. Yûsûf Abdülganî Abdul-lah), Beyrut 1408/1988, neşredenin girişi, s. 5-11; Safedî, *el-Vâfi*, VI, 5-11; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, I, 20-30; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, V, 244; Makkarî, *Nefhu't-tib*, III, 523-526; Serkis, *Mu'cem*, I, 123; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 42-43; Ömer Feruh, *Târîhu'l-edeb*, VI, 174-182; Mahrûs Minşâvî el-Câlî, *Ebû Nûvâsî'l-Endelûs İbn Sehl el-İsrâîlî*, Kahire 1406/1986; Fevzi Sa'd İsâ, *eş-Şirû'l-Endelûsî*, İskenderiye 1991, s. 264-280; H. Monés, "İbn Sahl", *El²* (İng.), III, 925.

İBRAHİM SARMIŞ

İBN SELÂME

(bk. HİBETULLAH b. SELÂME).

İBN SELEME

(bk. AHMED b. SELEME).

İBN SELLÂM el-CUMAHÎ

(ابن سلام الجمحي)

Ebû Abdillâh Muhammed
b. Sellâm b. Ubeydillâh b. Sâlim
el-Cumahî el-Basrî
(ö. 231/846 [?])

Tabakâtü fuḥūlî's-şu'arâ'
adlı eseriyle tanınan edip, râvî,
Arap dili ve edebiyatı âlimi.

139 (756) veya 140 (757) yılında Basra'da doğdu. Kültürlü bir aileye mensuptur. Babası edip ve râvî idi. Büyük dedesi Sâlim, Kureyş kabilesinin Benî Cumah kolundan Kudâme b. Maz'ûn'un âzatlısı olduğu için Cumahî nisbesini alan İbn Sellâm'ın hayatının büyük bir kısmı Bağdat'ta geçti. Başta babası olmak üzere Ham-mâd b. Seleme, Ebân b. Osman el-Becelî, Asmaî, Halef el-Ahmer, Ebû Ubeyde Ma'mer b. Müsennâ, Mufaddal ed-Dab-bî, Beşşâr b. Bürd ve Yûnus b. Habîb gibi âlimlerden ders alarak yetişti. Öğrencileri ve kendisinden rivayette bulunanlar

arasında oğlu Abdullah, yeğeni Ebû Halîfe el-Cumahî, Ahmed b. Hanbel, Sa'leb, Ebû Osman el-Mâzinî, Riyâşî, Yahyâ b. Maîn ve Ebû Bekir b. Ebû Hayseme gibi şahsiyetler vardır. İbn Sellâm 231 (846) veya 232 (847) yılında Bağdat'ta vefat etti. Ebû Bekir ez-Zübeydî ise onun Basra'da öldüğünü kaydeder (*Tabakâtü'n-nahtıyyîn*, s. 180). Arap tarihini, Arap dili ve edebiyatını çok iyi bildiği anlaşılan İbn Sellâm el-Cumahî edebiyat ve şiir konularında yaptığı tenkid, tahlil ve değerlendirmelerle bu alanda önemli yenilikler gerçekleştirmiştir. Câhiliye devri ve İslâmî dönem şiiri hakkında zamanına kadar gelen dağınık bilgileri derlemiş, onlara yeni bilgi ve görüşler ilâve etmiş, şiir tenkidinde esas alınacak ölçüleri belirlemiştir.

Eserleri. İbn Sellâm'ın kaynaklarda yedi eseri zikredilmekteyse de (İbnü'n-Nedîm, s. 35, 113) bunlardan sadece *Tabakâtü fuhûlî's-su'arâ* (*Tabakâtü's-su'arâ*) günümüze ulaşmıştır. Bazı kaynaklarda zikredilen *Tabakâtü's-su'arâ'l-l-Câhiliyyîn* ve *Tabakâtü's-su'arâ'l-l-İslâmiyyîn*'in bu eserin farklı adları olduğu belirtilmiştir (Ömer Ferruh, II, 246; Tâhir Ahmed Mekki, s. 155). Câhiliye devrinin Emevîler'in son dönemine kadar yetişmiş şairleri içine alan bu eserde müellif tesbit ettiği bazı ölçülere göre Arap şairlerini tabakalara ayırmış, şiir seçimi ve şiir tenkidi gibi konular üzerinde durmuştur. Mukaddimesinde takip ettiği metot, uydurma şiir, Arap gramerinin doğuşu ve aruz gibi önemli konulara işaret etmesi yanında özellikle iki husus esere ayrı bir önem kazandırmıştır. Bunlardan biri, kendi dönemine kadar bilinen edebî tenkide dair düşüncelerle birlikte şiir sanatı ve edebî zevk konusunda yer verdiği kendi tesbit ve düşünceleri, diğeri ise edebiyat tarihçileri için çok değerli bir malzeme mahiyetinde olan edebiyat ve şiir konularında belirleyip derlediği bilgilerdir. İbn Sellâm'ın mukaddimesinden eserin "Câhiliyyûn", "İslâmiyyûn" ve "Muhadramûn" olmak üzere üç tabakaya ayrıldığı izlenimi ortaya çıkıyorsa da mevcut şekliyle eserde muhadramûn tabakası yer almamış, ancak bu tabakadan olan şairleri İslâmî veya Câhilî tabakalara almıştır. Buna göre bir muhadram şairin şiirlerinde Câhilî özellikler ağırlıktaysa bu şair Câhilî, İslâmî özellikler ağırlıktaysa İslâmî sayılmıştır. Kendi içinde bölümlere ayrılmış beş kısımdan meydana gelen eserde 114 şair ele alınmıştır. Câhiliye devri şairleriyle ilgili bölümde on tabaka halinde kırk, mersiye şairlerine dair bölümde tek tabakada dört, şehir şairleriyle ilgili bö-

lümde Medine, Mekke, Tâif ve Bahreyn'den yirmi iki, yahudi şairlerine dair bölümde bir tabaka halinde sekiz ve İslâm şairleriyle ilgili bölümde on tabaka halinde kırk şaire yer verilmiştir.

Tabakâtü's-su'arâ, ilk olarak Joseph Hell tarafından iki eksik nüsha esas alınmak suretiyle eser ve müellif hakkında Almanca bir mukaddimeyle birlikte yayımlanmıştır (Leiden 1916; Beyrut 1402/1982). Hâmid Accân el-Hadîdî el-Kütübî'nin ilk neşirde esas alınan nüshalardan birine dayanarak neşrettiği eserin (Kahire 1920) tam ve ilmî neşri Mahmûd Muhammed Şâkir tarafından yapılmıştır (Kahire 1952). Mahmûd Muhammed Şâkir daha sonra başka nüshalara da başvurarak eseri tekrar yayımlamış (Kahire 1394/1974), bu neşrin ikinci baskısına "Bernâmecû Tabakâti fuhûlî's-su'arâ" başlıklı bir inceleme ilâve etmiştir (baskı tarihi için bk. Abdülvehhâb es-Sâbûnî, I, 147).

İbn Sellâm'ın kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *el-Fâsıl fi mûlahî'l-aḥbâr ve'l-eş'âr*, *Büyûtâtü'l-'Arab*, *el-Hilâb ve icrâ'i'l-hayl*, *Garîbû'l-Kur'ân*, *Tabakâtü'l-'ulemâ*, *Fürsânü's-su'arâ*. Ancak bunlardan bazılarının ayrı eserler olmayıp bir eserin farklı bölümleri olduğu da ileri sürülmüştür (Tâhir Ahmed Mekki, s. 155).

BİBLİYOGRAFYA :

Cumahî, *Fuhûlû's-su'arâ*, neşredenin girişi, I, 9-72; Ebû Bekir ez-Zübeydî, *Tabakâtü'n-nahtıyyîn ve'l-luḡaviyyîn* (nşr. Muhammed Ebû'l-Fazl), Kahire 1984, s. 180; Hasan b. Abdullah el-Askerî, *Şerḥu mâ yekâ'u fihî't-Taşhîf* (nşr. Abdülazîz Ahmed), Kahire 1963, s. 74; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 35, 113; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, V, 327; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ*, XVIII, 204; İbnü'l-Kiftî, *İnbâhû'r-ruvât*, III, 143-145; Safedî, *el-Vâfi*, III, 114; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, V, 182; Hikmet Ali el-Evsi, *el-Mekâyisü'n-naḥdiyye 'inde İbn Sellâm ve İbn Kuteybe*, Bağdat 1969; Tâhâ Ahmed İbrâhîm, *Târîhu'n-naḥdiyye 'l-edebî 'inde'l-'Arab*, Dimaşk 1972, s. 74-87; Nihad M. Çetin, *Eski Arap Şiiri*, İstanbul 1973, s. 37-38; Abdullah Abdülkerîm Ahmed el-Abbâdî, *el-Mekâyisü'n-naḥdiyye fi Tabakâti fuhûlî's-su'arâ* (yüksek lisans tezi, 1396/1976), Câmîatü'ümmî'l-kurâ Külliyyetü's-şeria; Münîr Sultân, *İbn Sellâm ve Tabakâtü's-su'arâ*, Kahire 1977; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edeb*, II, 244-251; Tâhir Ahmed Mekki, *Dirâsât fi meşâdirü'l-edeb*, Kahire 1986, s. 154-169; Abdülvehhâb es-Sâbûnî, *Uyûnü'l-mü'elleftâ* (nşr. Mahmûd Fâhûrî), Halep 1413/1992, I, 147; Zekî Zâkir el-Fecr, "İbn Sellâm râviyen li's-şi'r", *Mecelletü Âdâbî'l-Mustansiriyye*, sy. 26, Bağdat 1995, s. 252-269; Ch. Pellat, "İbn Sallâm al-Djumaḥî", *El²* (İng.), III, 927-928; Mustafa Mendür, "Tabakâtü's-su'arâ" li-Muhammed b. Sellâm el-Cumahî", *Tl*, I, 654-672; M. Ali Lisânî Fişârekî, "İbn Sellâm Cumahî", *DMBİ*, III, 700-702.

ZÜLFİKAR TÜCCAR

İBN SELLÛM

(bk. SÂLİH b. NASRULLAH).

İBN SELÛL

(bk. ABDULLAH b. ÜBEY b. SELÛL).

İBN SEMÂA

(ابن سماعة)

Ebû Abdillâh Muhammed b. Semâa b. Ubeydillâh et-Temîmî el-Kûfî (ö. 233/848)

Hanefî fakihî ve muhaddis.

130 (747-48) yılında doğdu. Temîm kabilesinin Dârim koluna mensuptur. Fıkıh tahsilini Hanefî mezhebinin meşhur imamı Ebû Yûsuf, Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî ve Hasan b. Ziyâd el-Lü-lü'den yaptı. Kendisinden Ebû Ca'fer Ahmed b. Ebû İmrân el-Bağdâdî, Ebû Bekir b. Muhammed el-Kummî, Abdullah b. Ca'fer er-Râzî gibi âlimler fıkıh dersi aldı. Leys b. Sa'd, Müseyyeb b. Şerîk, Ya'lâ b. Hâlid er-Râzî gibi muhaddislerden hadis rivayet eden İbn Semâa'dan Muhammed b. İmrân ed-Dabbî, Hasan b. Muhammed b. Anber el-Veşşâ ve Ebû'l-Hasan Ali b. Mûsâ b. Yezdâd el-Kummî rivayette bulundu. Zehebî, İbn Semâa'nın hadis rivayetinde zayıf sayıldığını belirtirken (*el-Muḡnî*, II, 589) kaynakların çoğunda güvenilir olduğu kaydedilmektedir. İbn Semâa 192 (808) yılında Me'mûn tarafından Bağdat kadılığına getirildi ve gözleminin zayıflaması sebebiyle azledildiği 208 (823) yılına kadar bu görevde kaldı. Şâban 233 (Mart 848) tarihinde vefat etti.

Mezhepte müctehid bir âlim olan İbn Semâa Irak'ta Hanefî fıkının otoritelerindendi. Özellikle Ebû Yûsuf ve Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'den bazı eserleri rivayet etmesiyle tanınmış, çeşitli görüş ve rivayetleri daha sonraki mezhep kaynaklarında yer almıştır. İbn Maîn'in, onun re'ye gösterdiği sadakati muhaddislerin hadise göstermedikleri ve ölümünün ehl-i re'y için büyük bir kayıp olduğu yönündeki ifadeleri de İbn Semâa'nın ehl-i re'y ekolü içindeki önemli yerini gösterir. İbn Semâa ayrıca zühud ve takvâsıyla da meşhurdur.

Kaynaklarda *Nevâdirü'l-mesâ'il 'an Muḥammed b. el-Ḥasan, el-Meḥâdir ve's-sicillât, Edebü'l-kâdî* adlı eserleri kaleme aldığı belirtilen İbn Semâa, Şeybânî'nin *Kitâbü'l-Kesb*'ini rivayet etmiş